

УДК 316.647.2-053:364.4-059

DOI:<https://doi.org/10.22182/sp.12020.5>

Прегледни рад

*Марија Илић**

Установа геронтолошки центар Београд

МЕЃУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ КАО УСМЕРЕЊЕ

Сажетак

Методом анализе и синтезе два извештаја о евалуацијама примене препознаје се заједничка потреба за промовисањем међугенерациске солидарности и дијалога између деце и остарелих чланова друштва којима је потребна подршка у локалним заједницама. Предмет анализе су: (1) Национална стратегија о старењу коју је донела Влада Републике Србије за период 2006-2015. са предлозима за нови стратешки оквир и (2) евалуација примене програма Грађанско васпитање као обавезног изборног предмета у основној и средњој школи. Циљ рада је промовисање међугенерациске солидарности и друштвено одговорног понашања путем едукације у школама у оквиру предмета Грађанско васпитање. Очекивани резултати су усмерени на промовисању вредности које воде ка солидарности о одговорном и ангажованом животу деце и младих у савременом грађанском друштву. Док се у оквиру наставног предмета Грађанско васпитање превише инсистира на правима, а недовољно на обавезама, деца избегавају одговорност. Рад на унапређењу међугенерациске солидарности је прилика да децу позовемо на одговорност организовањем хуманитарних акција и сарадњом са представницима локалне заједнице.

Кључне речи: међугенерациска солидарност, грађанско васпитање, друштвено одговорно понашање, едукација, права и обавезе.

* ilicm@ugecb.rs

1. УВОД

У циљу припреме младих за активно учешће у животу демократски уређеног друштва, у основним и средњим школама уведен је школске 2001/2002. године предмет Грађанско васпитање. Једна од претпоставки и очекивања наставног предмета је да образовање за демократско друштво може допринети промовисању вредности које воде ка солидарности о одговорном и ангажованом животу деце и младих у савременом грађанском друштву. Са друге стране, Национална стратегија о старењу коју је донела Влада Републике Србије за период 2006-2015. заснивана је на једанаест основних принципа, међу којима је промовисање међугенерациског и унутаргенерациског трансфера солидарности и дијалога. Међу носиоцима конкретних мера и активности позвано је и Министарство просвете и спорта да кроз школски програм образује младе о специфичностима старости, ресурсима старијих лица и њиховим специфичним потребама, као и да подстиче развој међугенерациских односа организовањем волонтерског рада у сарадњи са невладиним и хуманитарним организацијама, удружењима грађана и медијима.

Ова комплементарност између циљева који су постављени у програму Грађанског васпитања и Националне стратегије о старењу се мерафорички може пренети на комплементарност између потреба младих и старијих. Другим речима констатује се заједничка потреба за промовисањем међугенерациске солидарности и дијалога између деце и остарелих чланова друштва којима је потребна подршка у локалним заједницама. Следи детаљнија анализа два поменута извештаја о евалуацијама примене са циљем уочавања акција које се предлажу за унапређивање наставних програма изборног предмета Грађанско васпитање за све разреде у основним и средњим школама. Синтезом добијених резултата предложено се пројекат за практичну примену у школама. Другим речима овај рад има за циљ да након анализе на дефинисаном пољу истраживања синтетички резултате истраживања у оквиру предлога пројекта коме је аутор дао назив „Донесите хлеб“.

2. ЕВАЛУАЦИЈА 1

Након дванаест година реализације предмета Грађанско васпитање, Министарство просвете, науке и технолошког развоја поверило је Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања да спроведе евалуативно истраживање са циљем да се утврде потребе за унапређивањем наставних програма изборног предмета Грађанско васпитање за све разреде у основној и средњој школи и да се утврде потребе за даљим стручним усавршавањем и развојем компетенција наставника који овај предмет остварују у основним и средњим школама.

Таксативно су наведене констатације у извештају које се могу усмерити на акције које промовишу међугенерациску солидарност и дијалог између деце и остарелих чланова друштва кроз иновативни пројекат.

1. Према мишљењима и проценама учитеља најбоља тема у првом разреду основне школе је: *Подстицање групног рада, договарања и сарадње* из разлога што она омогућава да се подстиче развој свести о идентитету и самопоштовање, да помаже да се ученици уклопе у школску средину и да уоче важност размене у групи. Ова тема се у другом, трећем и четвртном разреду усмерава и на сарадњу са одраслима: *Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима*. Међутим, од другог до четвртог разреда, наставници указују на извесне мањкавости ове теме, уз очекивања да би се могла побољшати тако да постане занимљивија ученицима и садржајнија. Усмеравање ученика на међугенерациску солидарност кроз пројекат је могућност за побољшање програма.

2. Из резултата самопроцене учитеља, значајна је за пројекат који се радом предлаже, констатација учитеља да им је потребна помоћ у покретању активности у којима ученици могу активно да партиципирају: пројекти, сарадња са локалном заједницом, ученички парламент. То значи да је потребна сарадња школа, локалне заједнице и родитеља како научено и усвојени етички принципи не би остали само у оквирима школе. Управо пројекат који

ће бити предложен овим радом за реализацију у оквиру предмета Грађанско васпитање упућује на организовање хуманитарних акција и његово медијско промовисање како би га околина схватила.

3. Према мишљењима наставника о квалитету програма Грађанско васпитање за пети разред, наставници су предложили да се тема *Активизам и партиципација – план акције* изучава у старијим разредима, сматрајући да је за предвиђене активности потребна већа зрелост ученика. Са друге стране, кроз извештај је констатовано да је практична примена знања из предмета Грађанско васпитање у смислу планирања и реализације акција којима би се доприносило развоју вештина презентовања демократских вредности: свега 7% испитаних ученика учествовало у реализацији неке акције, док 93% није учествовало ни у једној школској акцији повезаној са грађанским васпитањем. Овај податак говори да ученици углавном нису имали прилике да реализују усвојене садржаје изборног предмета, што би било могуће кроз активности осмишљене пројектом „Донесите хлеб“.¹

4. Теме које се обрађују у шестом разреду односе се на пројектно планирање и деловање у заједници. Наставници су све теме видели као важне за остваривање циљева предмета и увидели значај тема у образовно-васпитном смислу. Констатовали су да ученици воле рад на терену и да им је занимљив истраживачки приступ. Међутим, наишли су на проблем недовољне информисаности ученика о проблемима у локалној заједници. Уместо да пројектне активности буду усмерене на добробит заједнице, пројекат завршава на теоријском нивоу, изостаје његова реализација и промоција у јавности. У датом контексту се може увидети повољна прилика за међугенерациску солидарност као усмерење.

5. Тема о волонтеризму у програму за седми разред је применљива и корисна, по мишљењу наставника. „Ученици се оспособљавају у формирању ставова,

¹ „Евалуација програма и компетенција наставника примене: Грађанско васпитање као обавезни изборни предмет у основној и средњој школи“, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд, 2013., стр. 89.

развоју вештина, толеранцији, креативности, развијању одговорности.“ (стр.133) Ђачки парламент и иницијатива је оцењена као најбоља тема, јер су деца најактивнија. Међутим, улага ђачког парламента је нејасна и постоје тешкоће у организацији рада. Ова тема, према мишљењу наставника, поспешује активизам код деце који треба усмерити ка толеранцији, хуманим односима и ненасилној комуникацији.

6. Пасиван положај деце и мало организованих активности констатовани су од стране наставника и у програму за осми разред. Препоруке за унапређивање програма, између осталог, односе се на повезивање са животним ситуацијама, укључивање медија и локалне заједнице.

7. Мишљење испитаних наставника за први разред средње школе указује и на потребу освежавања одређених радионица новим примерима и активностима и потребу за увођењем нових, друштвено актуелних тема.

8. Тема права и одговорности која се обрађује на другој години, по мишљењу наставника позитивно утиче на јачање свести о личној одговорности, али наводе и недостатке: немогућност практичне примене, скривеност правих вредности, често понављање тема, и предлажу промену садржаја, увођење квалитетније радионице која указује на одговорности и вредности које се промовишу овом темом, на пример: хуманитарно право.

9. Према недостацима тема које су навели наставници трећег разреда средње школе може се закључити да предвиђене активности недовољно ангажују ученика и да не подстичу иницијативу и креативност. Замера се и што у оквиру тема „Грађанска и политичка права и права на грађанску иницијативу“ и „Планирање конкретне акције“ нису обрађени волонтеризам и акције ка локалној заједници.

10. По мишљењу аутора студије методе наставе које су најчешће заступљене на часовима Грађанског васпитања су предавања, дискусије и дебате, а ређе се користи рад на хуманитарним пројектима, што предложени пројекат може поспешити.

11. У дели истраживања у којем је учитељима и наставницима омогућено да изнесу лични доживљај предмета и мишљење упадљива је доминација перцепције да ученици не могу јасно да схвате разлику између права, одговорности и обавеза. Кроз наставу се потенцира на правима, а мање је садржаја који децу уче одговорностима и обавезама. Последица оваквог приступа је да деца злоупотребљавају права и не базирају се на обавезе. Мисле да им је све дозвољено и да им је то демократија.

12. Наставници наводе и потребу за обезбеђивањем савремених техничких средстава за квалитетну реализацију наставног плана и програма: видео-бим, лаптоп. Планирани пројекат то обухвата.

На основу резултата евалуације предлаже се ревизије наставних програма и осмишљавање стручне подршке/обука за наставнике овог предмета кроз пројекат „Донесите хлеб“.

3. ЕВАЛУАЦИЈА 2

У Националне стратегије о старењу² коју је донела Влада Републике Србије за период 2006-2015 утврђујено је десет стратешких праваца деловања да би се адекватно одговорило на вишеструке и испреплетене изазове и околности настале старењем становништва, и тако Република постала друштво за све генерације и старење у достојанству. У наведеном документу одређено је једанаест принципа на којима се заснива Национална стратегија о старењу. Осми по реду је принцип промовисања међугенерациског и унутаргенерациског трансфера солидарности и дијалога. Полазећи од изнетих принципа, утврђен је скуп међусобно повезаних обавеза и конкретних мера које из њих следе.

У домену другог стратешког праваца: подстицање интеграције старијих лица у друштво, постављен је циљ: унапређење социјалног, економског, политичког и културног положаја и улоге старијих лица. Једна од активности која се

² Национална стратегија о старењу 2006-2015, *Службени гласник РС*, бр. 55/05 и 71/05-исправка.

промовише за реализацију постављеног циља је: богаћење школских програма садржајима који ће образовати младе о специфичностима старости, ресурсима старијих лица и њиховим специфичним потребама. За носиоце ове активности су препознати Министарство за просвету и спорт, образовне установе у сарадњи са невладиним и хуманитарним организацијама и удружењима грађана. У евалуацији након девет година примене стратегије, констатовано да је у школским програмима недовољно тема које се баве питањима старења и старости и да се целокупан процес имплементације одвија спорије него што је планирано и очекивано. Дата је препорука да се актуелно важећи стратешки оквир развоја у вези са старењем становништва продужи у оквиру задатих циљева, или 10 стратешких праваца активности јер они „покривају“ све приоритете друштва у прилагођавању последицама старења становништва³.

4. ПРЕДЛОГ ПРОЈЕКТА „ДОНЕСИТЕ ХЛЕБ“

У домаћој литератури је више пута констатовано да живимо у времену када су старији чланови друштва постали маргинализована друштвена група, док су пажња, брига и разумевање занемарени што указује на недостатак осетљивости за потребе старих. Николић и Липовац указују да стари људи имају у довољној мери очуване капацитете за квалитетан живот и да је потребно повећати дозу свести о њиховим потребама и могућностима од стране њихове социјалне средине, а посебно генерација које долазе и на којима остаје одговорност за промене у индивидуалној и систематској брзи о старијим лицима (Николић, Липовац 2017, 125-138). Уместо позитивног усмеравања млађих генерација досадашње студије говоре да су негативни ставови деце и младих према старима и старењу постали глобални тренд, да се ови ставови развијају још на раном предшколском узрасту и да у великој мери зависе од контаката које деца и млади остварују са старијим особама (Гашић-Павишић 2012, 5-6).

3 „Евалуација примене Националне стратегије о старењу Владе Републике Србије, 2006 - 2015. и предлози за нови стратешки оквир“, извештај о раду на округлим столовима, [припремиле: Лидија Козарчанин и Славица Милојевић], Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA), Биграф Плус, Београд, 2016.

У пркос лошем глобалном тренду предлаже се пројекат „Донесите хлеб“, чији је основни циљ давање доприноса изградњи солидарних, конструктивних и квалитетних међугенерациских односа у српском друштву. Понашање деце и младих према старијим особама требало би усмеравати у развијању позитивних односа у окружењу. Ту улогу имају породица и школа, односно родитељи, учитељи и наставници.

Пројектом „Донесите хлеб“ предлаже се да учитељи кроз наставу Грађанско васпитање од другог до четвртог разреда, поставе задатак деци да свако дете упозна у свом комшилику по једну остарелу особу којој ће доносити основне животне намирнице. Препоручљиво је укључивање родитеља да упознају комшију, уколико се не познају. На тај начин се умањује ризик за децу укључивањем родитеља да надзиру активности којима се промовише међугенерациска солидарност. Очекивани резултати пројекта “Донесите хлеб” за узраст од другог до четвртог разреда основне школе су:

- активна партиципација деце у заједници кроз редовно или повремено помагање старијој или немоћној особи из суседства;
- јачање свести деце о личној одговорности и
- стицање самопоуздања због представљања у комуникацији са комшијом.

Значај пројекта "Донесите хлеб" је у утицају на васпитну улогу школе и утицају на социјални и емоционални развој ученика узраста од другог до четвртог разреда основне школе.

Пројекат „Донесите хлеб“ намењен узрасту од петог до осмог разреда основне школе и свим разредима средње школе укључује употребу информационах технологија. У становима старијих суграђана који ће бити укључени у пројекат треба уградити таблете. Путем видео позива остарели суграђанин успоставља контакт са дежурним оператером уз једноставну употребу једног тастера на таблети. Дежурни оператер је ученик основне или средње школе. У оквиру предмета Грађанско васпитање којим се промовише друштвена одговорност, треба организовати дежурства радним данима. Дежурни ученици примају видеопозиве остарелих суграђана са територије

општине на којој је и школа. Они уписују потребе старијег суграђанина, те списак достављају наставнику грађанског васпитања. Наставник организује ученике и шаље ученике на терен до суграђанина како би реализовали набаку. Дежурни ученици могу посматрати долазак ученика у стан остерлог суграђанина и реализацију куповине преко таблета, о чему сведочи видеозапис. Набавка се уговара дан раније и реализује у наредном дану. Временом ће се оформити списак старијих суграђана који користе ову услугу, као и успоставити веза за ученицима који станују у најближем суседству старијег.

Очекивани резултати пројекта „Донесите хлеб“ за узраст од петог до осмог разреда основне школе и све разреде средње школе су:

- активна партиципација деце у заједници кроз редовно или повремено помагање старијој или немоћној особи из суседства;
- јачање свести деце о личној одговорности и
- стицање самопоуздања због представљања и презентације путем видеопозива;
- увежбање у јавном наступу и ослобађање треме од јавног наступа и
- тимски рад, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима.

Значај пројекта „Донесите хлеб“ је у утицају кроз школски систем на друштвено одговорно понашање омладине узраста од 11 до 19 година.

Активности дефинисане пројектом и подржане едукативним програмом воде ка приближавању младих старијима, развијању волонтерских знања и вештина младих, а истовремено утичу на квалитет живота пре свега старијих. Унапређење међугенерациске солидарности је одговорност не само државе већ и свих чланова заједнице. Зато је неопходно појачати рад на унапређењу међугенерациске солидарности осим едукације у школама и путем кампања подизања свести, организовањем хуманитарних акција и сарадњом са представницима локалне заједнице. У пројекат „Донесите

хлеб“ треба укључити организаторе служби помоћ у кући (геронтолошки центри), удружења пензионера, Црвени крст и Волонтерске сервисе при општинама, организовањем едукације волонтера и организовањем волонтерског ангажмана за помоћ старима.

5. ЗАКЉУЧАК

Када је реч о узајамном односу младих и старијих, међусобном уважавању и поштовању, актуелна ситуација у српском друштву указује на недостатак емпатије младих према старијима и на општу кризу вредности. Успостављање система вредности у односу младих и старијих кроз едукацију и васпитање у школским клупама повешће друштво у жељеном смеру обостраног уважавања и поштовања.

Упутно је тему међугенерациске солидарности увести у школама кроз предмет Грађанско васпитње са циљем буђења међугенерациске емпатије. Она представља предуслов да млади имају свест о личној одговорности за сопствено понашање и однос према остарелим члановима друштва. Предложеним пројектом „Донесите хлеб“ деца се усмеравају у правцу подстицања друштвено пожељних образаца понашања.

Предмету грађанско васпитање потребне су теме које имају снажан васпитни утицај на децу, а пројекат „Донесите хлеб“, по мишљењу аутора, има васпитни карактер на омладину, као и утицај на развој личности и усвајање система вредности код младих. Усмеравање деце на хуман однос према старијим лицима развијао би код деце осетљивост за потребе старијих. Са друге стране, пројекат би уз медијску подржаност допринео популаризацији предмета Грађанско васпитање. Поспешила би се позитивна перцепција околине о предмету Грађанско васпитање, а тиме и уважавање значаја предмета.

Освешћивање друштва о потребној и неопходној бризи о старим лицима који су остали без адекватне подршке треба да почне у школској клупи.

ЛИТЕРАТУРА

Гашић Павишић Слободанка, „Педагошке импликације истраживања о ставовима деце и младих према старијим особама“, *Научна конференција: Однос младих према старима и старењу / уводно излагање*, Институт за педагошка истраживања и Геронтолошко друштво Србије, Београд, 2012, стр. 5-6.

„Евалуација програма и компетенција наставника примене: Грађанско васпитање као обавезни изборни предмет у основној и средњој школи“, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд, 2013.

„Евалуација примене Националне стратегије о старењу Владе Републике Србије, 2006 - 2015. и предлози за нови стратешки оквир“, извештај о раду на округлим столовима, [припремиле Лидија Козарчанин и Славица Милојевић], Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA), Биграф Плус, Београд, 2016.

Национална стратегија о старењу 2006-2015, *Службени гласник РС*, бр. 55/05 и 71/05-исправка

Николић Сања и Липовац Власта, „Однос и облици понашања младих према старим особама у нашем друштву“, *Универзитетска мисао – часопис за науку, културу и умјетност*, Универзитет у Новом Пазару, Нови Пазар, 2017, Вол. 16, стр. 125-138.

<http://um.uninp.edu.rs/>, doi:10.5937/univmis1716125N

Marija Ilic

INTERGENERATION SOLIDARITY AS A GUIDE

Resume

When it comes to the mutual relation of young people and the elderly, mutual respect and respect, the current situation in Serbian society points to the lack of empathy of young people towards the elderly and the general crisis of values. Establishing a system of values in relation to young and older through education and upbringing in school benches will lead society into the desired direction of mutual respect and respect.

The method of analysis and synthesis of two reports on application evaluations identifies a common need to promote intergenerational solidarity and dialogue between children and older members of society who need support in local communities. The subject of the analysis is: (1) National Strategy on Aging adopted by the Government of the Republic of Serbia for the period 2006-2015. with proposals for a new strategic framework and (2) evaluation of the application of Civic Education as a compulsory elective subject in elementary and secondary school. The aim of the paper is to promote intergenerational solidarity and socially responsible behavior through education in schools within the framework of Civic Education. The expected results are aimed at promoting values that lead to solidarity about the responsible and committed life of children and young people in contemporary civil society. While in the subject Civic Education too insist on rights, and insufficiently on obligations, children avoid responsibility.

In the evaluation after nine years of implementation of the National Strategy on Aging, it was concluded that in the school curriculum there is insufficient topics dealing with aging and age issues and that the overall implementation process is slower than planned and expected. Based on the results of the evaluation, after twelve years of realization of the Civic Education course, it is proposed to revise the curricula and design professional support / training for teachers of this subject through the project "Bring bread".

Activities defined by the project and supported by the educational program lead to the approaching of young elderly people, developing volunteer skills and skills of young people, and at the same time affecting the quality of life, above all the elderly. The promotion of intergenerational solidarity is the responsibility of not only the state, but also all members of the community. Therefore, it is necessary to strengthen the work on improving intergenerational solidarity, in addition to education in schools and through awareness-raising campaigns, organizing humanitarian actions and cooperation with local community representatives. The significance of the project "Bring bread" is influenced through the school system to the socially responsible behavior of the youth. Focusing children on the human relationship towards the elderly would develop a sensitivity for the elderly in children. On the other hand, with the media support, the project would contribute to the popularization of Civic Education. The positive perception of the environment on the subject Civic Education would be accelerated, and thus the importance of the subject matter would be accelerated.

Raising the society about the necessary and necessary care for the elderly who have remained without adequate support should start at the school bench.

Keywords: intergenerational solidarity, civic education, socially responsible behavior, education, rights and obligations.

* Овај рад је примљен 27. јуна 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 5. фебруара 2020. године.